

MARIJA ROTIM

UDK: 27-774(497.5 Daruvar) (091)Ettinger, M.
Izlaganje sa znanstvenog skupa / Conference Paper
Rukopis prihvaćen za tisak: 16. 1. 2019.
DOI: <https://dx.doi.org/10.21857/yvjrdcqj5y>

Rad Župe Presvetog Trojstva iz Daruvara – analiza korespondencije Nadbiskupskog duhovnog stola u Zagrebu i župnika Mije Ettingera (1918.–1929.)

Sažetak

Autorica na temelju arhivske građe prikupljene u Nadbiskupskom arhivu u Zagrebu iz fonda „Nadbiskupski duhovni stol“ obrađuje povijest Župe Presvetog Trojstva iz Daruvara u razdoblju od 1918. do 1929. Promatrano razdoblje odabrano je ciljano jer kroz povijest župe može se saznati kakve su društvene, gospodarske te socijalne prilike određenog područja. U ovom slučaju to su prilike nakon završetka Prvog svjetskog rata, raspada Austro-Ugarske te stvaranje nove države. Upravo poslijeratno razdoblje označavalo je promjene u radu župe te saniranje nanesenih šteta uzrokovanih ratnim događanjima.

Osim osvrta na samu povijest župske zajednice, rad donosi podatke i o ostalim stanovnicima, ali i pripadnicima različitih vjerskih zajednica koje se nalaze na župskom području. Utjecaji političkih prilika, suradnje i sukobi s različitim institucijama poput škola, ali i materijalno stanje župljana predstavljali su glavne brige župnika Mije Ettingera. U konačnici, promatrano razdoblje obilježila je afera anonimnog pisma u kojem se kritizirao rad župe i župnika. Uloga župnika, život župe u višekulturnom i viševjerskom okruženju, poslijeratno razdoblje, nove političke prilike lako se prate promatranjem ove daruvarske župe. Život i rad župe

predstavlja važan dio vjerske, kulturne, ali i političke povijesti grada Daruvara. U cijelosti rad se oslanja na korespondenciju župnika i Nadbiskupskog duhovnog stola u Zagrebu.

Ključne riječi: baptisti, Daruvar, lukno, Mijo Ettinger, župska zajednica.

Kratka povijest župe

Župa Presvetog Trojstva svoje korijene vuče iz plemićke kapelice koja je sagrađena 1770. u sklopu vlastelinstva Janković i koja je zbog sve većeg širenja grada Daruvara. Župa je nastala 1821., a iste godine je kapelica postala župna crkva.¹ Izvorna građevina kapelice nekoliko je puta nadograđivana i to prema potrebama župljana i grofa Julija Jankovića. Najizrazitija promjena dogodila se 1866., ali kako se broj vjernika neprestano povećavao, kapaciteti župne crkve postajali su jedna od najvažnijih tema netom prije početka Prvog svjetskog rata, ali i nakon njega. Izvorno autor kapelice je nepoznat, ali se smatra da je ista djelo bečkog graditelja koji je radio na dvorcu obitelji Janković. Crkva je izgrađena u baroknom stilu.² Nedostatna proširenja župne crkve predstavljala su stalan problem i tražilo se odgovarajuće rješenje. Do razdoblja kojim se ovaj rad bavi župom su upravljala četiri župnika: Stjepan Piroš (1824.–1870.), Stjepan Tadić (1870.–1896.), Petar Ožanić (1897.–1906.) i Mijo Ettinger (1906.–1954.).

Župa je 1917. godine obuhvaćala 28 filijala, a 1929. broj filijala se povećao za pet okolnih sela. Sve ovo ukazuje da je župnik imao veliki zadatak upravljanja širokim prostorom koji nije bio homogen. Prema popisu župa i filijala iz 1929. Župa Presvetog Trojstva iz Daruvara u svom obuhvatu imala je ove filijale: Batinjani, Batin Rijeka, Boriš Salaš, Bijela, Borova Kosa, Brestovac, Brestovac Brdo, Daruvar Gornji, Daruvar Doljni, Dobra Kuća, Daruvar Vinogradi, Doljani, Golubinjak, Gornji Lug, Ivanovo Polje, Kip, Končanica, Kravjak, Ljudevitino Selo, Lipovac, Markovac, Maslenjača Mala, Maslenjača Velika, Otkopi, Pakrani, Siget, Stražanac, Šuplja Lipa, Vrbovac Podborski, Vrijeska Donja, Vrijeska Gornja i Vukovje.³

Veliki broj filijala rezultat je postojanja malih sela i zaseoca unutar kojih je živjelo izmiješano stanovništvo. Naime, daruvarski kraj je multietnička sredina u kojoj je živjelo stanovništvo doseljeno iz različitih krajeva Europe, primjerice Češke i Mađarske te domicilno srpsko i hrvatsko stanovništvo. Dugotrajan utjecaj snažnog vlastelinstva Janković, plansko naseljavanje radne snage te trgovačka orijentiranost daruvarskog kraja rezultirali su priljevom i opstankom različitih vjerskih zajednica. Osim dvije dominantne rimokatoličke i pravoslavne pronalazimo evangeličku, ži-

¹ Vjenceslav HEROUT, *Sto osamdeset godina daruvarske župe: 1821.–2001.*, Daruvar, 2001., str. 35.

² Vidi: Miloslav SOHR, *Daruvar – urbanističko-graditeljski razvoj grada*, Daruvar, 2012.

³ *Schematismus cleri – Archi-dioecesis Zagradiensis pro anno, a Christo nato 1929.*, Zagreb, 1929., str. 44-45.

dovsku, adventističku te muslimansku zajednicu.⁴ Razvidna je raznolikost iz popisa stanovništva 1921. te 1931. g. o kojoj više u tabličnim prikazima. Opstanak i prosperitet župne zajednice ovisio je o suživotu s ostalim stanovništvom. O općem stanju župne zajednice najbolje govore podaci Kanonskih vizitacija iz godine 1923. Župnik Ettinger tada je upozoravao na to da se služba božja slabo polazi. Da „u župi imade noćnih pogibeljnih skitalica“ te „imade konkubinaca i psovača“.⁵ Također iznosi da „u opsegu župe ima oko 4.000 nekatolika“, te „mješovitih ženidaba oko dvadesetak“. Unatoč velikom broju nacionalnih manjina, nije bilo potrebe za drugim jezikom osim hrvatskog. Župna crkva nije bila dostatna kao jedina građevina u kojoj se odvijalo bogoslužje. Iz toga razloga su u unutar župe sagrađene i kapelice. U većim filijalama kao što su Brestovac i Končanica služila se sveta misa jednom mjesečno, a ubrzo se pojavila i potreba za otvaranje novih župa u navedenim selima.

Tablica 1. Popis stanovništva 1921. prema vjeroispovijesti

PRIKAZ POPISA STANOVNIŠTVA 1921. PO VJEROISPOVIJESTI								
MJESTO	Pravoslavci	Rimokatolici	Grkokatolici	Evangelici	Muslimani	Židovi	Ostali	Ukupno
Kotar Daruvar	10974	20338	14	2093	2	280	15	33724
Bijela	1911	459	–	3	–	–	–	2373
Brestovac	220	2045	–	14	–	1	–	2280
Vanjski Daruvar	2782	4357	8	112	–	10	–	7271
Daruvar	337	2097	6	111	1	197	12	2761
Končanica	57	1964	–	16	1	–	–	2038

Izvor: Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. januara 1921. godine, Sarajevo, 1932., str. 276.

Tablica 2. Popis stanovništva 1931. prema vjeroispovijesti

PRIKAZ POPISA STANOVNIŠTVA 1931. PO VJEROISPOVIJESTI						
MJESTO	Pravoslavci	Rimokatolici	Evangelici	Muslimani	Ostali	Ukupno stanovništva
Kotar Daruvar	11948	22465	1104	11	226	35935
Bijela	2262	289	1	–	–	2552
Brestovac	226	2158	13	–	2	2399
Daruvar	466	2660	112	5	136	3460
Končanica	27	1887	17	–	5	1936
Vanjski Daruvar	3092	4718	74	1	4	7931

Izvor: Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931. godine, Beograd, 1938., str.75.

⁴ Vjenceslav HEROUT, Marijan LIPOVAC, *Biskup Josip Salač*, Požega, 2009., str. 29.

⁵ Nadbiskupski arhiv Zagreb (NAZ), *Kanonske vizitacije ovešće (1917.–1939.) – Zapisnik kanoničkog pohoda u župi Daruvar kotar podarcidjakonalnog pakračkog sastavljen dne 12. svibnja 1923.*, str. 8.

Župnik Mijo Ettinger

Ključna ličnost poslijeratnog funkcioniranja župne zajednice je župnik Mijo Ettinger koji je na tu funkciju došao 1906. naslijedivši Petra Ožanića. Mijo Ettinger rođen je 25. kolovoza 1874. u župi Vukmanić. Bogosloviju u Zagrebu završava 1896., a sljedeće godine zaređen je za svećenika. Na službu župnika u Daruvar dolazi 1. kolovoza 1906. Ettingeru nije bilo nepoznato mjesto jer je u razdoblju od 1897. do 1901. bio duhovni pomoćnik u daruvarskoj župnoj crkvi.⁶ Zbog bolesti odlazi u mirovinu 1954. Za vrijeme njegova župnikovanja izmijenilo se 28 kapelana, a u razdoblju od 1916. do 1932. trojica i to Davorin Ivanović, Florijan Papić i Karlo Lukaš.⁷

Osim što je obavljao svoju dušebrižničku djelatnost redovito, vršio je i javnu službu božju redovito. Kanonske vizitacije zabilježile su da „župnik marljivo i rado ispovijeda“, bolesnicima spremno dijeli svete sakramente i papin blagoslov te da „tom prilikom dostojnu čast iskazuje“. Osim toga školskoj mladeži predavao je kršćanski nauk. U tri daruvarske škole, zatim u školama u Batinjanima, Končanici, Brestovcu, Daruvaru Gornjem, Ivanovom Polju, Doljanima, Kipu, Golubinjaku i Bijeloj. Dok u sela Gornju i Donju Vrijesku ne ide jer mu općina nije osigurala „podvoz“.⁸

Kanonske vizitacije, koje su 1923. zabilježile i ocijenile župnikov rad pozitivno ukazuju na veliki problem lošeg stanja župnikova stana te same župne crkve: „Župnikov stan je u lošem stanju. Ove se godine ima popraviti.“⁹ U stanu se nalazi knjižnica koja ima knjižnični katalog sa 123 knjige.¹⁰ Također, župnik posjeduje i 20 jutara zemlje koju sam obrađuje. Župna crkva se nalazi u vrlo lošem stanju, „krov je nevaljan“ stoga se trebala što prije obnoviti.¹¹ Zabilježeni problemi predstavljali su goruća pitanja u životu i radu Župe Presvetog Trojstva nakon Prvog svjetskog rata, a s tim izazovima nosio se župnik Ettinger. Izazov koji se pred Ettingera postavio zasigurno je bila i velika proslava stogodišnje obljetnice postojana župe. U čast tome događaju 1921. izdala je Nadbiskupska tiskara knjižicu Mije Ettingera *Stogodišnjica daruvarske župe (1821.–1921.)* u kojoj je župnik zabilježio osnovne podatke o župi, ali i životopisan opis daruvarskog kraja: „mjestom nepreglednih šuma koje su opasavale Daruvar, danas su bogata sela, gdje nastavaju većinom Česi, koje su vlastela naselila... Krasan je kraj, jer ga isprepleću bregovi i doline, rodi pšenicom, vinom i svakovrsnim voćem.“¹²

⁶ V. HEROUT, *Sto osamdeset godina*, str. 58.

⁷ Isto, str. 101.

⁸ NAZ, *Kanonske vizitacije ovešće (1917.–1939.)*, str. 3-4.

⁹ Isto, str. 6.

¹⁰ Isto.

¹¹ NAZ, *Kanonske vizitacije ovešće*, str. 1.

¹² Mijo ETTINGER, *Stogodišnjica daruvarske župe (1821.–1921.)*, Zagreb, 1922., str. 23.

Ettinger je osim svog svećeničkog poziva bio i aktivni političar u okviru Hrvatsko-srpske koalicije i to u Hrvatskoj samostalnoj stranci. Više puta bio je biran u najviše državno predstavništvo Sabor, a od 1918. bio je član prve vlade Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca. Naime, izabran je među poslanike s prostora Hrvatske s Rijekom i Međimurjem u Privremeno narodno predstavništvo.¹³

Vrijeme vođenja Župe Presvetog Trojstva za Miju Ettingera predstavljalo je veliki izazov jer je zahtjevno bilo uspješno odolijevati promjenama svjetovnih vlasti. Razdoblje njegova župničkog staža obuhvatilo je raspad Austro Ugarske, stvaranje prve jugoslavenske države, a u konačnici i nastanak komunističke Jugoslavije. Brojni su se izazovi pred njega stajali, a u razdoblju nakon Prvog svjetskog rata pa sve do 1929. najizraženiji su problemi derutnosti župne crkve, župnikova stana, loše ekonomsko i gospodarsko stanje u župi te u konačnici neizbježni izazovi života u multikonfesionalnom okruženju.

Obnova ili novogradnja crkve i župnog dvora

Rad župe nakon Prvog svjetskog rada obilježila je stalna tendencija župnika za pronalaskom rješenja kako obnoviti crkvu i župni dvor. Prva prepreka u ostvarenju njegova plana bili su novčani problemi, odnosno nemogućnost financiranja projekta. Naime, poslijeratno vrijeme ostavilo je velike probleme inflacije, ali i smanjene platežne moći župljana što je razvidno iz sukoba oko davanja župi u obliku lukna.

Neki od prijedloga bili su postojeću župnu crkvu proširiti, sagraditi novu na drugoj lokaciji ili na postojećoj lokaciji. Rušenje postojeće građevine nije bilo moguće zbog njene povijesne i kulturološke važnosti, a proširenje je onemogućila prodaja zemljišta koje se nalazi uz crkvenu zgradu.¹⁴

Razvidno je iz kanonskih izvješća da je crkvi potrebno renoviranje ili pak izgradnja nove župne crkve. Želja Mije Ettingera bila je da se upravo za vrijeme njegova župnikovanja jedna od te dvije mogućnosti ostvari.¹⁵ Zbog toga su u ovom promatranom razdoblju pronađeni mnogi zapisi o novčanim ulaganjima u korist župne crkve i za novogradnju. Održavanje župnih dobara, a i same župne crkve, ovisila je o darivanjima vjernika i patorna. Proces ulaganja novčanih sredstava se najčešće odvijao tako da župnik Nadbiskupskom duhovnom stolu pošalje određenu svotu koja se ulagala kod Hrvatske poljoprivredne banke, Hrvatske katoličke banke ili

¹³ Neda ENGELSFELD, *Prvi parlament Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca*, Zagreb, 1989., str. 100.

¹⁴ Vidi u: Miloslav SOHR, *Daruvar – urbanističko-graditeljski razvoj grada*, Daruvar, 2012. i M. ETTINGER, *Stogodišnjica daruvarske župe*, str. 18-19.

¹⁵ T. HEROUT, *Sto osamdeset*, str. 73.

pak kod štedionica.¹⁶ Uložnica broj 1694 otvorena je kod Hrvatske katoličke banke i to u svrhu novogradnje župne crkve.¹⁷ Ovo potvrđuje župnikove očite namjere za izgradnjom nove župne crkve koja je trajala od njegova dolaska na službu pa sve do 1924. kada se na Ettingerovu inicijativu izvršila prenamjena dijela novca za novogradnju u novac za nužnu obnovu. Naime, novac koji se nalazio uložen kod Di-
oničarske pučke štedionice u Daruvaru je bio nedostatan za izgradnju nove crkve, a 1924. vršeni su radovi na vanjskom i unutrašnjem renoviranju crkve te je on prenamijenjen za obnovu. Predviđena sredstva iz štedionice pogođena velikom inflacijom nisu bila dostatna za realizaciju plana proširenja crkve prema nacrtima glasovitog Hermana Bollea iz 1921. Iako je župnik bio zagovaratelj novogradnje ili dogradnje župne crkve rat, inflacija te nemogućnost realizacije Bolleova plana uzrokovali su i Ettingerovu promjenu stava te je nakon neuspjeha pristupio pronalasku najbolje mogućeg rješenja za svoju župu, a to je bila obnova župne crkve.¹⁸

Argumentacija župnika Ettingera u obraćanju Nadbiskupskom duhovnom stolu u Zagrebu bila je da su si „filijalna oveća sela Brestovac i Končanica sagradili svoje crkve i osnovat će si samostalne župe“.¹⁹ Samim time prestajala je potreba za većom zgradom jer je i stara mogla primiti sve vjernike. Nadbiskupski duhovni stol nije u potpunosti uvažio Ettingerove molbe jer cijeli iznos novca nije prenamijenjen za obnovu već je ostao uložen za novogradnju. Ipak, 1925. crkvena unutrašnjost je obnovljena, oslikana i opremljena je novim orguljama uz pomoć uštedenog novca, ali i milodara župljana.²⁰ Zbog potrebe renoviranja župne crkve na sjednici Nadbiskupskog duhovnog stola odlučeno je i dozvoljen izdatak od 20.000 dinara iz crkvene blagajne.²¹ Nedostatak financija, odvajanje velikih filijala, kulturno-povijesna važnost barokne građevine odgodile su zauvijek mogućnosti rušenja ili izgradnje nove crkve, a obnovom postojeće stvoreni su preduvjeti za normalno funkcioniranje župne zajednice.

Financijski problemi nisu se pojavili samo u obliku inflacije novca i nemogućnosti realizacije projekata planiranih u prijeratnim okolnostima. Problemi su se pojavili i u sve većoj neimaštini župljana što se odražavalo na njihov odnos sa župnikom. Prvenstveno se to odnosilo na pitanje davanja lukna.

¹⁶ Nadbiskupski arhiv u Zagrebu (NAZ), Nadbiskupski duhovni stol (NDS), 5712/1919., Župnik Mijo Ettinger Nadbiskupskom duhovnom stolu od 3. svibnja 1919., NAZ, NDS, 9387/1923., Nadbiskupski duhovni stol župniku od 1. lipnja 1923.

¹⁷ Isto.

¹⁸ V. HEROUT, *Sto osamdeset*, str. 74.

¹⁹ NAZ, NDS, 2618/1924, Prečasnom NDS župnik Mijo Ettinger, 1. aprila 1924.

²⁰ NAZ, NDS, 8128/1925, Župni ured Daruvar Nadbiskupskom duhovnom stolu od 7. prosinca 1925.

²¹ NAZ, NDS, 8128./1925., Sjednica NDS od 31. srpnja 1925.

Sukobi oko lukna

Župnik nije samo brinuo o funkcionalnosti i obnovi crkve. Osnovna djelatnost bila mu je briga za dušobrižništvo i župljane. Odnosi sa župljanima nisu uvijek bili idealni. O tome svjedoči nekoliko sukoba oko povišenja davanja u obliku lukna. Lukno je pravo župnika da traži podavanja, a dužnost obveznika je da mu ga daje. Predmet podavanja može biti gotov novac, težačke radnje i „prirodnine“. ²² Lukno daju samo bračni parovi. Svrha je uzdržavanje svećenika, lukno se ubire ondje gdje je to prijeko potrebno. Postoje župe u kojima podavanja za uzdržavanje župnika nisu potrebna. ²³ Lukno je uredba javnopravne naravi.

Župnik Ettinger se uslijed promijenjenih okolnosti nakon rata 1920. odlučio na povišenje lukna, zbog čega se morala sastati skupština Kraljevske kotarske oblasti u Daruvaru na koju su bili pozvani: „Mijo Ettinger rimokatolički župnik iz Daruvara time da ujedno ovoj oblasti predloži odnosne isprave izdane u predmetu odkupa lukna“ te predstavnici filijala Daruvar Donji, Daruvar Gornji, Ljudeviselo, Glolubinjak, Šibovac, Kip, Doljani, Vukovije, Vrbovac, Brestovac, Končanica, Pakrani, Daruvar Trg. Skupština je bila zakazana za 29. srpnja 1920. Također, na skupštini se nalazio i predstavnik Nadbiskupskog duhovnog stola iz Zagreba. ²⁴ Spor oko povećanja lukna riješen je tako da su se mještani upravne općine Daruvar Trg nagodili sa župnikom. Tako su umjesto dotadašnjih 300 kruna podavanje je povećano na 1000 kruna godišnje. „Glede povišenja podavanja za drva nisu se mogli nagoditi pa su župljani iz Daruvar Trga dužni župniku davati 3 hvata drva u naravi kao što se svake godine do sada činilo i kako su se nagodbom sklopljenom 23. studenog 1895. obvezali.“

Također dogovor je postignut i sa župljanima Borove Kose koji su se obavezali župniku plaćati 10 kruna po bračnom paru, ne 4 krune kao do tada. Vidljiva su očita povećanja, a osim za Daruvar Trg lukno je u svim drugim filijalama povećano trostruko. Kraljevska kotarska oblast na to je pristala jer je prvotni ugovor sa župljanima načinjen 1895., a sada s obzirom na drugačije stanje u župi, prvenstveno na skupoću namirnica, pristali su povisiti lukno. Osim problema lukna pokušalo se riješiti pitanje podvoza naime, „župljani svih sela spadajućih u rimo-katoličku župu Daruvar pristali na to, da se župniku imade dati podvoz u naravi za svaki slučaj ispovjedi i sprovoda s čime je župnik sporazuman.“ Sela Brestovac i Končanica se nisu složili platiti podvoz jer župnik samo 24 puta na godinu ima službu božju u njihovim selu.

²² Mihajlo LANOVIĆ, *Lukno u Hrvatskoj*, Zagreb, 1914., str. 1.

²³ Isto, str. 3.

²⁴ NAZ, NDS, 6367/1920, Kraljevska kotarska oblast u Daruvaru Nadbiskupskom duhovnom stolu od 15. srpnja 1920. i NAZ, NDS, 6367/ 1920., Nadbiskupski duhovni stol Kraljevskoj kotarskoj oblasti od 22. srpnja 1920.

No, svjetovna vlast je odredila da sela moraju plaćati župniku i taj podvoz.²⁵ Ovaj primjer povišenja lukna 1920. prošao je bez određenih sukoba i filijale su pristale na povećanje. Nadbiskupski duhovni stol se na sjednici od 19. studenog 1920. složio s navedenim načinom rješavanja problema povišenja lukna u daruvarskoj župi.²⁶ a sve to je potvrdila i Kraljevska hrvatsko-slavonska zemaljska vlada – Povjereništvo za prosvjetu i vjere. Unutar njihova obrazloženja nalazi se i primjer plaćanja lukna u selima s kojim župnik nije sklopio dogovor. Pa su tako župljani sela Pakrani plaćali „u ime lukna 240 K, fil. Brestovac u ime lukna 2880 K- u ime drva 500 K- u ime košnje 121 K“²⁷ Tim pristancima na rješenje problema slučaj povišenja lukna daruvarskog župnika je uspješno riješen i predmet je stavljen „ad acta“.²⁸

No, već 1923. nakon ponovnog traženja povećanja lukna morala je intervenirati Kraljevska kotarska oblast u Daruvaru koja ponovno saziva raspravu koja će se održati „na rimokatoličkom župnom dvoru u Požegi koja je 3. srpnja 1923. sazvala raspravu“. Na raspravu se poziva župnik Mijo Ettinger, kraljevski kotarski predstojnik Milan Iren da raspravu provede i poziva se „Prečasni nadbiskupski duhovni stol u Zagrebu radi izaslanja svoga izaslanika“ te predstavnici filijala.²⁹ Na raspravi nagodba nije postignuta stoga se Pokrajinska uprava za Hrvatsku i Slavoniju – Odjeljenje za prosvjetu i vjeru, zbog „skupoće s jedne strane, a s druge strane s obzirom na javnopravni karakter i svrhu luknarskih podavanja“ odlučilo da dotadašnja luknarska otkupnina i otkupnina za drvo i „koševinu“ povise sa iznosa dogovorenih 1920-te „privremeno na četverostruki iznos i to počevši od 1. siječnja 1923.“³⁰

Izazovi upravljanja župom u poslijeratnom vremenu, ali i u višetničkoj i viševjerskoj okolini zahtijevali su od župnika Ettingera upućenost u djelovanje i rad ostalih vjerskih zajednica na daruvarskom području. Najbolji prikaz je anonimno pismo iz 1927. koje se odnosi na optužbe upućene na rad župnika Ettingera.

Anonimno pismo o vjerskim prilikama u daruvarskoj župi iz 1927.

Godine 1927. Nadbiskupski duhovni stol u Zagrebu zaprimio je anonimno izvješće o vjerskim prilikama na prostoru daruvarske župe. U njemu se nalazi osvrt na različite probleme koje je autor želio istaknuti. Pismo započinje s iznošenjem

²⁵ NAZ, NDS, 9363/1920., Povjereništvo za prosvjetu i vjeru Nadbiskupskom duhovnom stolu od 5. studenoga 1920.

²⁶ NAZ, NDS, 9363/1920., Sjednica Nadbiskupskog duhovnog stola od 19. studenoga 1920.

²⁷ NAZ, NDS, 10278/1920., Povjereništvo za prosvjetu i vjeru Kraljevskoj kotarskoj oblasti u Daruvaru od 7. prosinca 1920.

²⁸ NAZ, NDS, 10278/1920., Vlada šalje amo (NDS) otpis od 17. prosinca 1920.

²⁹ NAZ, NDS, 7163/1923., Odluka od 13. lipnja 1923.

³⁰ NAZ, NDS, 7163/1923., Daruvar, rkt. župa uredjene lukna od 7. rujna 1923.

podatka da daruvarska župa ima oko 12.000 – 17.000 vjernika, lijepu crkvu i nove orgulje, a nekoliko je tema na koje se autor pisma posebice osvrće. Prije svega, iznosi optužbe na nesavjestan rad crkvenih djelatnika, posebice dirigenta. Također, pismo sadrži opaske na rad Ettingera i vjeroučitelja koji su obavljali u području educiranja mladih o vjeri. U konačnici, pismo uspoređuje djelatnosti rimokatoličke župe sa baptističkim obredom i načinima prakticiranja vjere.

Opaske o dirigentu i orguljašu

Sastavni dio crkvenog obreda je pjevanje. Anonimni autor je upozorio da 1927. u župi nema pravog pjevačkog zbora, a ni „čestitog dirigenta“. Dirigentsku dužnost tada je obavljao Aleksandar Banfić koji je po zanimanju bio pučki učitelj. Župa je imala problema sa čestim mijenjanjem orguljaša, najčešće su taj posao obavljali upravo pučki učitelji.³¹ Banfića je anonimni pisac optužio za starokatolicizam „[...] on po mom mišljenju se više drži Starokatoličke vjere, jer sam tako čuo, a i uvjerio sam se i sam.“³² Za sve gore navedeno autor krivi župnika: „Tomu svemu kriv je naš župnik gosp M. Ettinger, a koji za to ne vodi nikakove brige.“³³ Također predlaže da Nadbiskupski duhovni stol iz Zagreba potakne župnika da pozove djevojke i mladiće u muško-ženski zbor i da upozori Banfića da „[...] dolazi redovito na sviranje, ili nek nadje drugog boljeg katolika svoje/naše/vjere [...]“.³⁴

Pitanje kvalitetnog orguljaša i uvijekbanog pjevačkog zbora bilo je još izraženije s obzirom da je župna crkva 1925. opremljena novim orguljama koje je izradio Venclu Holub iz Požege.³⁵ Kvalitetne orgulje zahtijevale su i jednako dobrog orguljaša tako je nakon mjesnog učitelja Aleksandara Banfića na službu primljen izučeni orguljaš Leopold Ocvirk.³⁶ Dolazak iskusnog orguljaša poboljšao je kvalitetu sviranja i pjevanja u župnoj crkvi. Neizostavna je činjenica da se Ettinger pobrinuo da se crkva opremi novim orguljama te da se poboljša standard pjevanja i sviranja u župi. No, osim pritužbi na orguljaša i dirigenta anonimni autor se osvrće i na rad zvonar. Optužbe su išle u smjeru nebrige o čistoći crkve. Župniku se zamjera „[...] da su klupe zaprašene kao da nisu brisane tri mjeseca. Župa je velika, ona može da plati 800 dinara, za čestitog dirigenta i zvonara, ali kakav gazda, takav posao.“³⁷

31 V. HEROUT, *Sto osamdeset*, str. 78.

32 NAZ, NDS, 699/1927., *Dragi pastiru!* od 24. siječnja 1927.

33 Isto.

34 Isto.

35 V. HEROUT, *Sto osamdeset*, str. 78.

36 Isto.

37 Isto.

Zvonareva djelatnost bila je održavanje crkve i briga o zvonima. No, ako se postavlja pitanje zvona, nužno je naglasiti da nakon Prvog svjetskog rata problem koji je pogodio veliki broj župa, pa tako i Župu Presvetog Trojstva iz Daruvara nabavka je sredstva za povratak rekviriranih zvona. Rekviriranje zvona je pojam kojim se označava nasilno uzimanje zvona za potrebe vojske. Okružnicom Nadbiskupskog ordinarijata od 1. ožujka 1916. g. zatraženi su podatci o svim zvonima na prostoru daruvarske župe, a u studenom iste godine su rekvirirana.³⁸ Završetkom Prvog svjetskog rata kapele, groblja i župna crkva su za svoja rekvirirana zvana dobili određene svote novca. Generalni vikar Nadbiskupskog duhovnog stola 1918. upućuje župniku Ettingeru potvrdu da je svota od 2 324 kruna, kojoj je namjena za rekvirirana zvana, primljena i uložena kod Hrvatske poljoprivredne banke.³⁹ Uspješno opremanje župne crkve sa zvonima izvršeno je tek 1930. g. kada su kupljena dva nova.⁴⁰

Župnik Ettinger očitovao se pismom Nadbiskupskom duhovnom stolu u Zagrebu o cijelom anonimnom pismu i optužbama. Ogradio se od problema s dirigentom jer on prema vlastitom sudu nema s njim nikakvog posla. Navodi da je Banfić dirigent zbora samostanske djece. Na optužbe o zvonarevoj nemarnosti odgovara vrlo kratko i navodi: „Zvonar uredno vrši svoju službu.“⁴¹ U svom obraćanju Nadbiskupskom duhovnom stolu u Zagrebu ipak priznaje da su zvonar i dirigent slabo plaćeni, te kada bi znali da ih se tuži dali bi otkaz.⁴² I ovaj slučaj otkriva osnovne probleme župe u poraću, a to je nedostatak novčanih sredstava.

Prosvjetna djelatnost

Župnik je zajedno s kapelanom obnašao dužnosti poduke o vjeri, a tome su doprinosili i vjeroučitelji. Poduka mladeži predstavljala je važnu zadaću vjeroučitelja, župnika i kapelana kako bi se osigurao prosperitet župne zajednice.

Profesor i kateheta Benedikt Schubert iz Daruvara započeo je svoju vjeroučiteljsku djelatnost 1913. koju je nastavio sve do 1928. g. U promatranom razdoblju od 1918. do 1929. g. zabilježen je sukob između župnika Ettingera i navedenog vjeroučitelja. Naime, Schubert je 1926. g. zamolio Nadbiskupski duhovni stol iz Zagreba za dozvolu blagoslova zastave đačkog skautskog društva, koja će biti urešena znakovima društva, ali bez ikakvog vjerskog karaktera. Blagoslov se trebao održati krajem mjeseca lipnja 1926., stoga moli, da mu Nadbiskupski duhovni stol što prije da

³⁸ V. HEROUT, *Sto osamdeset godina*, str. 65.

³⁹ NAZ, NDS, 4609/1918., Generalni vikar Nadbiskupskog duhovnog stola župniku Miji Ettingeru iz 1918.

⁴⁰ V. HEROUT, *Sto osamdeset*, str. 79.

⁴¹ NAZ, NDS, 4417/1927., Odgovor župnika na anonimnu dojavu o vjerskim prilikama od 5. srpnja 1927.

⁴² Isto.

dozvolu.⁴³ Zanimljivo da ovu molbu profesor izravno upućuje Nadbiskupskom duhovnom stolu, a ne župniku koji bi o tome trebao obavijestiti nadležni duhovni stol.

Naime, župnik nije bio u najboljem odnosu sa školskim ustanovama. To potvrđuje i odgovor na anonimnu dojavu o vjerskom stanju na području župe, u kojoj je rad župnika ocijenjen lošim. U odgovoru na dojavu upućenom Nadbiskupskom duhovnom stolu nalazi se i osvrt na odnose s ondašnjom gimnazijom. Župnik navodi da se protivio služenju mise u školskoj sobi, što je Nadbiskupski duhovni stol odobrio. Kao argument protivljenju navodi da se gimnazija nalazi u „neposrednoj blizini župske crkve“.⁴⁴ Također se toj odluci Nadbiskupskog duhovnog stola suprotstavio prigodom kanonskih vizitacija gdje je „umolio preuzvišenog gospodina nadbiskupa da se ta dozvola ukine, jer nije nužna i roditelji djece se sablažnjavaju [...] i naravski župniku gorko tuže, a kad im rečem da to crkvena vlast dozvoljava okreću glavom i svoje si misle.“⁴⁵ Anonimno pismo upućuje i kritiku kapelanu koji u školi ne podučava ispravno o vjeri, niti djecu vodi ispravnim putem. Anonimno autor upozorava da ih umjesto toga kapelan kažnjava.

Dinamika odnosa između školskih ustanova, vjeroučitelja i župnika zasigurno nije uvijek bila negativna, ali u svjetlu anonimnog pisma iz 1927. uočavaju se određene nesuglasice u koordinaciji. No, s obzirom da se radi o izoliranim slučajevima tako ih treba i promatrati. Autor anonimnog pisma poziva i druge nadbiskupe da stvar u Crkvi uredi „[...] i da se spasi naša mila vjera u zemlji Jugoslaviji, jer na nju navaljuju sve vjere.“⁴⁶ Kao opasnost za rimokatoličku crkvu na prostoru daruvarskog kraja anonimni autor piše o baptističkoj crkvi.

Osvrt na baptističku crkvu

Multietničnost predstavlja preduvjet za opstanak i nastanak različitih konfesija na daruvarskom prostoru. Anonimni autor pisma kao opasnu vjeru autor navodi baptističku ili protestantsku jer oni osvajaju sve više sljedbenika putem „traktata“.⁴⁷ Navodi da ih sada u Daruvaru ima preko 300 dok s okolicom i djecom vjerojatno i više. Osim toga upozorava na vjerojatnost da će si za do dvije, tri godine dati izgraditi kapelu. Okarakterizirao ih je kao vrlo organizirane, naime, navodi da svaku večer imaju molitve, pjevanje i tumačenje iz Svetog pisma. Imaju krasan pjevački zbor od 60 članova. Djeca im jako puno znaju o vjeri, „[...] da naš djak osme gimnazije nebi

⁴³ NAZ, NDS, 4391/1926., Benedikt Schubert Nadbiskupskom duhovnom stolu od 9. lipnja 1926.

⁴⁴ NAZ, NDS, 4417/1927., Odgovor župnika na anonimnu dojavu o vjerskim prilikama od 5. srpnja 1927.

⁴⁵ Isto.

⁴⁶ Isto.

⁴⁷ NAZ, NDS, 699/1927., Dragi pastiru! od 24. siječnja 1927.

se mogao natjecati s jednim djetetom njihove vjere.⁴⁸ Pripadnici baptističke vjere su većinom bivši rimokatolici, jedan evangelik i pravoslavac. Za rješavanje problema autor predlaže Nadbiskupskom duhovnom stolu sljedeće mjere da se katolici zadrže u svojoj Crkvi:

1. Osnivanjem katoličkih društava, poput Hrvatskog orla.⁴⁹
2. Održavanjem propovjedi narodu nakon svake mise.
3. Da se svakodnevno sastaju vjernici na molitvu.
4. Osnivanjem privatne škole, na kojoj bi predavao svećenik, podučavao pjevanju. Škola bi trebala biti besplatna za sve.
5. Predlaže i tiskanje traktata koji bi se narodu dijelili besplatno.
6. Da se narod nauči svetkovati nedjelju i blagdane, a ne da tim danima kupuje robu i pije.⁵⁰

Autor je prema vlastitim navodima razgovarao s pripadnicima baptističke vjere, a bivšim katolicima. Oni navode da su prijelazom na novu vjeru više naučili o riječi božjoj „[...] nego što su znali u našoj.“⁵¹ Razgovarao je s čovjekom pod imenom J. Danjekom koji mu iznosi svoje viđenje katoličkih svećenika. Danjek ih naziva velikom gospodom, a katoličku vjeru lažnom. Razvidno je iz navedenih istaknutih prednosti baptizma da je autor upoznat sa djelovanjem rimokatoličke župe Mije Ettingera, ali i baptističkih crkava. Osim toga, analizom pisma i tema u kojima se optužuje župnik Ettinger kriju se teme pjevanja i sviranja na bogoslužju te vjerske poduke. Isticanjem negativnih primjera iz života Župe Presvetog Trojstva naglašava se ispravnost i napredak baptističkih sljedbenika baš na tim poljima. Svim optužbama uslijedio je Ettingerov odgovor iz kojeg se uočava razboritost, upućenost i odlučnost župnika u negiranju svih optužbi.

O problemu baptista župnik navodi da oni već pedeset godina borave na području daruvarske župe, „[...]“, a nedavno im došao iz Amerike propovjednik sa mnogo novaca i fanatizma.⁵² Najveći porast pripadnika baptističke vjere zabilježen je kada su se doselile dvije obitelji iz Marije Bistrice te u zadnje vrijeme k njima su prešle i dvije katolkinje. Ovaj novopridošli propovjednik iz Amerike je u Zagrebu u Ilici u pivovari održao nedavno i sastanak.⁵³ Ovakav odgovor Ettingera samo ukazuje na

48 NAZ, NDS, 699/1927., Dragi pastiru! od 24. siječnja 1927.

49 Hrvatski orao je katolička organizacija hrvatske mladeži. Njegova zadaća bila je okupiti svu katoličku mladež i učiniti je četom apostola obrazujući je vjerski, umno, socijalno i tjelesno.

50 NAZ, NDS, 699/1927., Dragi pastiru! od 24. siječnja 1927.

51 Isto.

52 NAZ, NDS, 4417/1927., Odgovor župnika na anonimnu dojavu o vjerskim prilikama od 5. srpnja 1927.

53 Isto.

njegovu upućenost u događanja koja su se odvijala u Zagrebu. Naime, Pokrajinska konferencija baptista održana je 1927. g. u Zagrebu u Ilici u zagrebačkoj pivovari i ondje je odlučena i izvršena administrativna podjela baptističke crkve. Podjela je na pet provincija od kojih je jedna Daruvar. Snaga baptističkog pokreta u hrvatskim krajevima u vrijeme nastanka ovog anonimnog pisma je na vrhuncu. Razlog za to je povratak najznačajnijeg baptističkog propovjednika toga vremena Vinka Vaceka koji je od 1923. do jeseni 1927. g. živio u Daruvaru s ciljem učvršćivanja baptističke vjere.⁵⁴ Da je baptistička crkva imala svoje korijene u Daruvaru označava činjenica da je 1921. g. prvo baptističko vjenčanje zabilježeno na pokrajinskoj srpsko-hrvatskoj konferenciji koja se održavala u Daruvaru. Vjenčali su se po baptističkom obredu Jozefina Knitl iz Trojglava kraj Daruvara i Tomislav Vincetić.⁵⁵ Osim upućenosti u tekuća događanja po pitanju razvoja baptizma u daruvarskom kraju, Ettinger je na pohvale pjevanja i uloge zbora u baptističkom bogoslužju ironično zabilježio: „Kako im se sve u bogoslužju sastoji u pjevanju, naravski da mnogo pjevaju.“⁵⁶

Na anonimno pismo o vjerskim prilikama u daruvarskoj župi Nadbiskupski duhovni stol iz Zagreba raspravljao je na sjednici održanoj 28. siječnja 1927. g. Zaključci te sjednice su zahtjevi da se župnik Mijo Ettinger očituje o gore navedenim optužbama.⁵⁷

Osim odgovora na svaku od navedenih opaski anonimnog autora Ettinger se obraća Nadbiskupskom duhovnom stolu i pita se zašto on već četvrti put mora odgovoriti na anonimne tužbe u godini dana, kad „nijedna se oblast ne obazire na anonimne tužbe, samo eto duhovna oblast svoje potčinjene, preopterećene poslom, izvrngute danas svakojakoj tužbi, tereti sa suvišnim piskaranjem i time ugadja niskim instiktima zlobnih duša.“, te zar ništa „[...] ne vrijede Kanoničke vizite i izvještaji dekanovi[...]“.⁵⁸ Također postavlja pitanje zašto se Nadbiskupski duhovni stol još uvijek obazire na tužbe i nakon što im je dostavio fotografiju „[...] ovdje poznatog denuncijate“⁵⁹ Vilima Schuberta, koji je i ovdje imao svoje prste?⁶⁰ Navedeni odgovor župnika Ettingera utvrđuje da je na njegov rad upućeno više optužni duhovnim vlastima u Zagrebu, ali da je na sve njih uspješno odgovorio i ustvrdio da su netočne. U konačni, Ettinger se poziva i na kanonske vizitacije koje su u njegovom slučaju

⁵⁴ Davorin Peterlin, *Baptistička crkva u Zagrebu: Rane godine (1921.–1927.)*. Časopis za suvremenu povijest, br. 2, 2008., str. 484.

⁵⁵ Isto, str. 459.

⁵⁶ Isto.

⁵⁷ NAZ, NDS, 699/1927., Sjednica NDS od 28. siječnja 1927.

⁵⁸ Isto.

⁵⁹ Denuncijat je osoba potkazivač, doušnik.

⁶⁰ NAZ, NDS, 4417/1927., Odgovor župnika na anonimnu dojavu o vjerskim prilikama od 5. srpnja 1927.

uvijek donosile pozitivne ocjene njegova rada i funkcioniranja Župe Presvetog Trojstva. Na kraju, u rezolutnom stilu Mijo Ettinger poručuje Nadbiskupskom duhovnom stolu u Zagrebu „[...] da ubuduće na anonimne tužbe neću odgovarati, jer u župi sa 11000 duša imam prečega posla.“⁶¹

Zaključak

Kroz dokumentaciju vezanu za daruvarsku župu Nadbiskupskog arhiva Zagreb iz fonda Nadbiskupski duhovni stol u razdoblju 1918.–1929. otkrivaju se detalji iz života Župe Presvetog Trojstva u poratnim godinama. Suočavanje s posljedicama rata kao što su inflacija, slabljenje imovinskog položaja župljana rezultirale su nužnim promjenama u životu župe. Provođenje i uvođenje promjena bio je zadatak župnika Mije Ettingera. Uspješna prenamjena novca za obnovu župne crkve, promjene luknarskih davanja i njihova prilagodba ekonomskim okolnostima neizostavne su zasluge župnika Ettingera. U konačnici, snalažljivo, rezolutno i odgovorno vođenje župnom zajednicom razvidno je iz odgovora na optužbe iznesene u anonimnom pismu iz 1926. g. Ettinger je pisanim odgovorom pokazao zavidnu informiranost u kontekstu napretka baptističke vjerske zajednice na daruvarskom području s čime jasno pokazuje svoju uključenost u sve sfere društvenog života daruvarskog kraja.

Literatura

1. Engelsfeld, Neda (1989), *Prvi parlament Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca*. Zagreb.
2. Ettinger, Mijo (1922), *Stogodišnjica daruvarske župe (1821.–1921.)*. Zagreb.
3. Herout, Vjenceslav (2001), *Sto osamdeset godina daruvarske župe: 1821.–2001*. Daruvar.
4. Herout, Vjenceslav; Lipovac, Marijan (2009), *Biskup Josip Salač*. Požega.
5. Lanović, Mihajlo (1914), *Lukno u Hrvatskoj*. Zagreb.
6. Peterlin, Davorin (2008), *Baptistička crkva u Zagrebu: Rane godine (1921.–1927.)*. *Časopis za suvremenu povijest*, br. 2.
7. *Schematismus cleri- Archi-dioecesis Zagrabienensis pro anno, a Christo nato 1929*. (1929). Zagreb.
8. Sohr, Miloslav (2012), *Daruvar – urbanističko-graditeljski razvoj grada*. Daruvar.

Izvori

1. Nadbiskupski arhiv u Zagrebu, fond Nadbiskupski duhovni stol.

⁶¹ Isto.

Activities of the Parish of the Holy Trinity in Daruvar – an Analysis of Correspondence between the Archdiocese of Zagreb and Parish Priest Mijo Ettinger (1918–1929)

Summary

Based on the archival material collected at the Archdiocesan Archives in Zagreb, the author analyzes the history of the Parish of the Holy Trinity in Daruvar in the period 1918–1929. This particular period has been carefully chosen, since by studying parish history, one may learn the social, economic and material situation of a particular area. In this case, the situation in question was the one in the period after World War One, the downfall of Austro-Hungary, and the formation of a new state. It was in the afterwar period that changes in the operation of the parish were introduced, and the damage caused by the war was restored.

In addition to a survey of the history of the parish community, the paper offers information on other inhabitants, as well as on members of various religious communities residing in the parish area. The principal concerns of parish priest Mijo Ettinger were the influence of the political situation, cooperations and conflicts with institutions such as schools, and financial circumstances of the parishioners. In the end, the studied period was marked by the affair caused by an anonymous letter, in which the activities of the parish and the parish priest were criticized. The role of the parish priest, parish life in a multi-culture and multi-religion environment, the afterwar period, and new political circumstances may easily be followed by studying this particular parish in Daruvar. The life and operation of the parish presents an important part of the religious, cultural, as well as political history of Daruvar. The paper is based entirely on the correspondence between the parish priest and the Archdiocese of Zagreb.

Keywords: Daruvar; parish community; Mijo Ettinger; Baptists; tithe.

Marija Rotim mag. hist., doktorand povijesti
Hrvatski telekom
Roberta Frangeša Mihanovića 9, HR – 10000 Zagreb
marijarotim1@gmail.com